

**UNIVERSITATEA DE MEDICINĂ, FARMACIE, ȘTIINȚE ȘI TEHNOLOGIE
„GEORGE EMIL PALADE” DIN TÂRGU MUREȘ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE LITERE, ȘTIINȚE UMANISTE ȘI APLICATE
DOMENIUL: FILOLOGIE**

**PERSPECTIVE NARATIVE POSTMODERNE ALE
COPILĂRIEI ÎN PERIOADA COMUNISTĂ
REZUMAT**

**CONDUCĂTOR ȘTIINȚIFIC:
PROF. UNIV. DR. IULIAN BOLDEA**

**DOCTORAND:
MIHAELA IOANA APOSTOL (FILDAN)**

**TÂRGU MUREȘ
2023**

CUPRINS (teza de doctorat)

ARGUMENT.....	5
CAPITOLUL I POSTMODERNISMUL. PRELIMINARII TEORETICE.....	13
1.1. Definiții, periodizări, delimitări conceptuale.....	13
1.2. Principalii teoreticieni.....	14
1.3. Postmodernismul literar românesc.....	21
1.4. Prozatorii români și postmodernismul.....	23
CAPITOLUL II COMUNISMUL ȘI MEMORIA	25
2.1. Scurtă introducere.....	25
2.2. Scriitorii postdecembriști și fețele memoriei.....	29
2.3 . Ferestrele memoriei	35
CAPITOLUL III COPILĂRIA, TEMĂ MAJORĂ A PROZEI POSTMODERNE.....	43
3.1. Revenirea la copilărie.....	43
3.2.Copilăria, în registre diferite: evoluții literare.....	49
3.3. Tentația memoriei colective, exercițiu explicat.....	51
3.4. Copilăria în comunism. Contextualizare teoretică.....	53
3.5. Ficționalizarea copilăriei din comunism.....	61
CAPITOLUL IV COMUNISMUL CA EXPERIENȚĂ COLECTIVĂ. FICȚIONAL ȘI NONFICȚIONAL.....	65
4.1. Recuperarea identității. Amintirile noastre <i>cele de toate zilele</i>	73
4.2.Confirmarea identității. Teme și subteme.....	77
4.3. Asumarea identității. Copilăria la unison.....	84
4.3.1. Amintiri în registru ludic, naiv-colocvial.....	86
4.3.2. Copil în comunism: nici îndoctrinat, nici deusolat, nici nefericit?!.....	88
4.3.3. Refugii în comunism: (sub) cultura.....	93

CAPITOLUL V DESPRE COMUNISM, PERSPECTIVE NARATIVE. STUDII DE CAZ COMPARATIV..... 99

5.1. Comunismul. Experiență narativă: romanele unei generații.....	99
5.2. Rememorare și nostalgie: <i>Născut în URSS</i> de Vasile Ernu și <i>Băiuțzii</i> de Filip și Matei Florian.....	100
5.3. Redescoperirea și locurile memoriei: <i>Aleea Zorilor</i> de Andrei Crăciun și <i>În spatele blocului</i> de Mara Wagner.....	113
5.4. Călătorie în trecut sau cum să înveți să prinzi rădăcini: <i>Sonia ridică mâna</i> de Lavinia Braniște.....	122
5.5. Dincolo de zid. Etape și deveniri ale ființei: Cezar Paul Bădescu și Ovidiu Verdeș.	125
5.6. Ipostaze feminine. Aspecte ale bovarismului postmodern: <i>Pupa russa</i>, Gheorghe Crăciun, și <i>ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat</i>, Alina Nelega.....	133
5.7. Traume, revolte, refugii și subterfugii: <i>Tot înainte</i> de Ioana Nicolaie și <i>Fantoma din moară</i> de Doina Ruști.....	153
5.8. Sensuri și nonsensuri. Evadări, reușite și ratări în comunism: Andreea Răsuceanu, Herta Müller, Radu Pavel Gheo.....	168
5.8.1. Andreea Răsuceanu, <i>Vântul, duhul, suflarea</i>: omul sub, prin și peste vremuri.....	173
5.8.2. Herta Müller, <i>Astăzi mai bine nu m-aș fi întâlnit cu mine însămi</i>: frică și rezistență.....	185
5.8.3. Radu Pavel Gheo, <i>Noapte bună, copii!</i>: iluzii și deziluzii.....	191
 CONCLUZII.....	 201
BIBLIOGRAFIE.....	205

REZUMAT

A te întoarce spre istoria apropiată, nu spre cea îndepărtată, pare a fi soluția de trăire, de supraviețuire și de creație a scriitorilor postmoderni. Nu ne surprinde faptul că azi se scrie multă literatură inspirată din perioada comunistă. Comunismul presupune/ necesită o amplă abordare politică, socială, economică, culturală, literară, el se cere definit îndeaproape, analizându-i-se profilul politic, social, cultural. Toate aceste realități ale unui sistem totalitar puternic instaurat în România și-au pus amprenta asupra scriitorilor români postmoderni. Constatăm că, mai ales după Revoluția din 1989, scriitorii se întorc asupra perioadei comuniste, fie pentru a o condamna, fie pentru a o înțelege, fie pentru a o rememora pur și simplu, fie ca exercițiu de împăcare cu sine, ca formă de evadare din alte constrângeri ale prezentului, fie din resentiment, din nevoia de consemnare sau din dorința de a zugrăvi în cuvinte o lume trecută, fie pentru a lăsa generației următoare o amintire (dorită sau nedorită, plăcută sau neplăcută). Revenirea literară asupra comunismului este traumatizantă sau revelatoare, nostalgică sau răzbunătoare. Fiecare scrie ce și cum a perceput, de aceea experiențele sunt de o mare diversitate. Este surprinzător și îmbucurător faptul că scriitorii contemporani scriu despre copilăria în perioada comunistă. O particularitate care se poate releva este cea a scriiturii autentice, a literaturii experiențiale. Perspectiva narativă este, în general, actorială, homodiegetică, implicând prezența naratorului-personaj. Autorul se transpune, comunică cu sine și cu lumea, intră și iese din discursul narativ, relatează autentic, deseori fabulează, se mărturisește cititorului și, tacit, îl face complice la povestea lui. O caracteristică a narativității postmoderne este aceea de a nu da însemnătate formei, nici măcar mesajului (deseori acesta există sau nu, e relativ și, în orice caz, nu este impus cititorului), ci trăirii profunde, revelatoare. Scriind, autorul se proiectează într-o oglindă, dar se percepe fragmentar, ca într-un puzzle. Cititorul e martorul acestor revelații și, în același timp, este cel care confirmă sau legitimează adevărul la trecut. Interesant devine aici studiul instanțelor narrative extradiegetice (autor concret/abstract și cititor concret/abstract) și intradiegetice (naratorul, personajul, naratorul). Naratorul se află într-o situație duală, care combină trăsăturile perspectivei interioare cu cele ale perspectivei exterioare. Oscilând în permanență între extradiegetic și intradiegetic, el se află în postura celui care, deși *știe că nu știe tot* (și că, la rândul lui, cititorul știe acest lucru), transmite o înșelătoare omnisciență. De fapt, naratorul scrie o operă care-l surprinde, deopotrivă, pe cititor, instanța narativă, clasic definită, extratextuală, dar se surprinde și pe sine, imaginând, explorând, sondând la tot pasul noi posibilități inedite de lectură, el având la

dispoziție un întreg inventar de procedee narative. Astfel, în realitate, cititorul e mult mai prezent în acțiunea propriu-zisă, în labirintul cărții, căutându-și autorul pornit într-o expediție fără destinație certă. După cum sublinia Carmen Mușat, „omnisciența auctorială este astfel înlocuită cu competența narativă a lectorului. În acest spațiu al narațiunii generat de activitatea discursivă a naratorului se intersectează universul fictiv, lumea lectorului și intertextul.”¹

Postmodernismul reprezintă o amplă orientare culturală, literară și socială. Postmodernismul literar, căci despre el va fi vorba, este, metodologic vorbind, un curent literar, o mișcare literară în permanentă mișcare, situându-se în vecinătatea modernismului, cu care se întrepătrunde. Postmodernismul este noua realitate care a asimilat schimbările majore din sociologie, tehnologie, economie etc. Trebuie subliniat faptul că, după cum bine s-a precizat de nenumărate ori, orice definiție a postmodernismului este anevoioasă și, pe alocuri, stângace. Există o dificultate în ceea ce privește definirea termenului, deoarece acesta funcționează nu doar în literatură, ci și în cultură, arhitectură, artele plastic, filosofie, sociologie etc. Postmodernismul se cere definit în relație cu alți termeni: modernism, modernitate, postmodernitate și postmodern. Se știe și, este de la sine înțeles, că scriitorii moderni și postmoderni de azi vor deveni clasicii de mâine. E doar o chestiune de trecere a timpului, de așezare în istorie, de canonizare. Cu cât privești un obiect mai de aproape, cu atât ai tendința să exagerezi sau să minimalizezi, să pierzi din vedere nuanțe, particularități, detalii. Or, se știe foarte bine, deseori, detaliile fac diferența. Va trebui să mai treacă un anumit interval de timp până când vom putea analiza mult mai obiectiv, mai pertinent fața văzută, intuită și nevăzută a postmodernismului.

O perspectivă obiectivă asupra literaturii române de după 1989 trebuie să examineze „metamorfozele, avatarurile și sincopile, accesele de sincronizare și radicalismul estetic, fenomene care s-au manifestat intempestiv, înregistrându-se progrese și reculuri, fiind, totodată, necesară o abordare obiectivă, demitizantă”². Proza este marcată, după eferescența memorialistică din anii '90, de revelatoare întoarceri la lumea comunistă, circumscriind în opere literare diverse ca formă, tematică și structură, personaje captive într-o istorie alienantă, situații-limită, torturi morale și regresii în trecut, prozatorii încercând să înțeleagă într-un mod nuanțat și adecvat continentul dispărut al comunismului. După cum remarcă profesorul și criticul literar Iulian Boldea, o mare parte dintre scriitori (Nicolae Breban, Gabriela

¹ Carmen Mușat, *Strategiile subversiunii: incursiuni în proza postmodernă*, Editura Cartea Românească, București, 2008, p. 121.

² <https://www.revista-apostrof.ro/arhiva/an2019/n12/a9/>

Adameșteanu, Mircea Cărtărescu, Gheorghe Crăciun, Marta Petreu, Dan Lungu, Radu Pavel Gheo, Lucian Dan Teodorovici etc.) sunt prozatori care se eliberează de comunismul trăit cândva „prin repovestire, prin recuperare simbolică”³.

Cu siguranță, copilăria nu a fost și nu este nici acum o temă minoră în literatura română, cu toate că a fost puțin aprofundată. În ultimii ani, mai multe studii, cărți, inclusiv teze de doctorat abordează acest segment existențial. Se poate realiza cu certă utilitate metodologică și hermeneutică un studiu comparativ între scriitorii contemporani cu referire la perioada comunistă, pentru a identifica întâmplările, temele, obsesiile comune, devenirile cu caracter de unicat, pentru a înțelege ce anume rămâne din perspectivă istorică, temporală și culturală. O narațiune oferă posibilitatea de înțelegere și reevaluare a trecutului, fiind necesar să definim copilăria și să o analizăm inter/transdisciplinar din perspectivă biologică, psihologică, antropologică, socială, culturală, estetică, spirituală ș.a. Succint spus, copilăria este o etapă de tranziție spre ipostaza de tânăr - adult a ființei umane, fiind caracterizată de spontaneitate, naivitate, firesc și ludic. Copilul este surprins în legătură cu tot ceea ce înseamnă mediul lui de viață: mediul familiar și familiar (urban/rural), spațiul exterior și interior, dar, mai ales, sunt scoase la iveală pasiuni, obsesii, vise, năluci, spaime, bucurii, temeri, prietenii, trădări, despărțiri, regăsiri, Dumnezeu și zei, superstiții, moarte... Copilăria e, în ciuda constrângerilor exterioare, cea mai dificil de înțeles. Acest fapt se datorează prezenței imaginației, care face posibilă evadarea din cele mai inconfortabile circumstanțe. De ce copilăria? Poate pentru că e o formă de evadare, prin cuvânt, din banalul existenței, e o formă de regăsire a bucuriei, poate chiar o formă de eliberare a copilului suferind. Orice ar face, revenirea la copilărie, prin cuvântul încărcat cu expresivitate conduce la împăcarea cu sine. Recitind și apropiindu-te de literatura care abordează tema copilăriei și personajul-copil (fie el și din perioada comunistă), regăsești frumusețea, bucuria și durerea care îl determină pe adultul care a fost odată copil să își dorească să mai citească o carte, două, mai multe. Citind, ființa umană devine martor-cheie pentru tot ceea ce trebuie condamnat sau ispășit pentru tot ceea ce, dimpotrivă, trebuie înțeles și acceptat, scrisul făcând posibilă, astfel, trecerea mai departe, înțelegerea empatică, transparența trecutului prin reamintire dotată cu o aură afectivă. Există la scriitorii postdecembriști un spațiu comun al trăirilor, al evocărilor, deoarece, datorită sistemului totalitar, toți copiii aveau acces la aceleași bunuri, cu unele excepții, frecventau aceleași locuri, jucau aceleași jocuri, purtau aceeași vestimentație, ascultau aceeași muzică, aveau aceleași refrene etc.

³*Ibidem.*

Având în vedere titlul prezentei teze de doctorat, precizăm că, în primul rând, cercetarea va fi una calitativă de tip analiză tematică (tema tezei este prezentarea specificului copilăriei în perioada comunistă), comparată (cercetarea va reuni mai multe opere literare postdecembriste care abordează această temă, stabilindu-se similitudini și deosebiri în prezentarea temei), analiză de discurs și interpretare (faptele, trăirile, mărturiile vor fi analizate, făcându-se trimiteri interdisciplinare și transdisciplinare: sociologie, politică, psihologie, psihanaliză, pedagogie, filosofie etc.).

Teza de doctorat este structurată în cinci mari capitole și presupune studii perspective narative postmoderniste asupra copilăriei din perioada comunistă. Prima parte a tezei urmărește contextualizarea, cu referiri generale la conceptul de postmodernism, la comunism și la copilărie, dar și o succintă inventariere analitică a textelor literare majore ale literaturii române care abordează tema copilăriei, examinându-se totodată unele lucrări colective care au abordat conceptul de *memorie colectivă*. Cea de a doua parte, mai amplă, abordează tema copilăriei în perioada comunistă așa cum este reprezentată aceasta în mai multe romane scrise după anul 2000 (*când nu vom mai fi copii*), un studiu amănunțit, comparativ, bazat pe identificarea unor elemente comune ale romanelor analizate.

Primul capitol, *Postmodernismul. Preliminarii teoretice*, este o circumscriere a fenomenului postmodernist, imposibil de definit riguros, axiomatic. Sunt inventariate definiții, periodizări, delimitări conceptuale, vor fi evidențiați principalii teoreticieni ai postmodernismului pe plan european și autohton și vor fi prezentate tendințele prozei actuale, precum și principalele procedee, tehnici de abordare ale epicii contemporane. În ceea ce privește corpusul de texte ale scriitorilor postmoderni, ne vom referi, în general, la scriitorii optzeciști, nouăzeciști, douămiiști. Vor fi analizate cele două particularizări ale postmodernismului, *postmodernismul metaficțional* și *postmodernismul antropocentric*, cu un accent plasat asupra conceptului de *moarte a autorului* (Roland Barthes), dar și asupra concepției lui Foucault despre autor ca autoritate supremă ce se naște concomitent cu textul, intervenind în text prin inserări, explicații, reflecții, provocări. În fond, autorul însuși asistă la scrierea operei sale, personajul fiind mereu în construcție, în devenire, în timp ce lectorul capătă funcție narativă intradiegetică, el este mereu în interiorul textului, infiltrat în evenimente, în senzații, în trăiri dintre cele mai intense. Am evidențiat, de asemenea, ideea conform căreia stimularea prezenței autorului în text și disimularea absenței sale sunt strategii complementare, frecvent utilizate de prozatorii postmoderniști (*autorul marginal* și *autorul central*), în măsura în care se estompează limitele dintre autobiografie și literatură, dintre jurnal și roman, scriitorii

postmoderni punând semnul egalității între real și posibil. Pe de altă parte, am subliniat conformația celor trei elemente decisive în constituirea universului ficțional: codul narativ, codul descriptiv și structura tematică.

Al doilea capitol, *Comunismul și memoria*, radiografiază succint principalele coordonate ale sistemului totalitar instalat în România, fiind analizată mai ales *Epoca de aur* și dictatura ceaușistă. Memoria existențială urmărește firul derulării evenimentelor externe, dar și a indivizilor care, trăind *sub același cer*, experimentează un sistem opresiv care acționa după aceleași reguli, ca într-un univers distopic. *Utopie și distopie* sunt doi termeni ce pot defini perfect această perioadă. În fond, este aceeași idee care există și în sintagma *contrastului dintre aparență și esență*. Trăind cu intensitate *șocul libertății*, scriitorii postdecembriști se angajează în polemici care nu fac altceva decât să îndepărteze autorul de obiectul muncii sale, să îl angreneze politic. Este evident că literatura română pășește acum într-o nouă etapă, iar politicul, care le fusese categoric refuzat, devine, pentru o bună parte dintre ei, un subiect amețitor, obsedant. Prezentarea urmărește schimbarea de mentalitate pe perioada celor 30 de ani câți s-au scurs de la Revoluția din 1989, afirmându-se că, deși a pierdut teren în primii ani, pe parcurs romanul își reafirmă supremația în literatură. Este evident că azi se scrie mult și, uneori, se scrie din ce în ce mai bine. O generație puternică de scriitori, în jurul vârstei de 35-45 de ani, încep să se afirme și să devină nume apreciate în literatura română și în străinătate. Există o puternică literatură a scriitorilor ce s-au născut și au copilărit în comunism, care a stârnit tot mai mult interes în străinătate. Cu siguranță sunt vizate în aceste texte elementele tragice, opresive, traumele refulate în perimetrul scriiturii, dar o bună parte dintre scriitorii români vor evoca traiul cotidian al vieții în comunism, ceea ce nu mai face din literatură o armă de răzbunare, ci un mijloc de evocare, o formă de neuitare, de regăsire a sinelui profund.

Următoarele două capitole (*Copilăria, temă majoră a prozei postmoderniste și Comunismul, ca experiență colectivă. Ficțional și nonficțional*) expun aspecte legate de revenirea la copilărie prin exercițiile anamnetice, fiind revelate registre și evoluții, contextualizări teoretice și procedee de ficționalizare a trecutului, modalități de asumare, confirmare și recuperare a identității, refugii și frustrări într-o lume alienantă. Memoria colectivă reprezintă un sistem de reprezentări comune, fiind formată din elemente distincte care reunesc și organizează mecanismele amintirii și uitării, generațiile, pe rând, intrând în posesia trecutului lor. În procesul de metamorfoză a memoriei generației contemporane, spațiile amintirilor se schimbă neconștient. Mult timp, scriitorii vor duce un adevărat război al amintirilor, păzindu-le și ascunzându-le în spațiul mental, pentru a evita poate răspunsurile la

întrebările dureroase declanșate în urma experiențelor trăite. Apelul la narațiunea ce cuprinde *geografia memoriei* evidențiază legături incontestabile între trecut și prezent, pe care doar o reamintire a existenței simbolurilor universale o mai ține în viață. Sunt circumscrise principalele volume colective relevante pentru tema propusă, analizându-se apoi, detaliat, cinci volume colective, mai mult sau mai puțin ficționale, toate atrăgând atenția asupra diverselor aspecte ale copilăriei trăite sub comunism. Dintre acestea amintim: *În căutarea comunismului pierdut* (2001), autori: Paul Cernat, Ion Manolescu, Angelo Mitchievici, Ioan Stanomir, *O lume dispărută* (2004), autori: Paul Cernat, Ion Manolescu, Angelo Mitchievici, Ioan Stanomir, *Anii 80 și bucureștenii* (2003), volum îngrijit de Ana Vinea și conceput de Șerban Angheliescu, Ioana Hodoiu, Cosmin Manolache, Anca Manolescu, Vlad Manoliu, Irina Nicolau, Ioana Popescu, Petre Popovat, Simina Radu-Bucurenci, Ana Vinea, *Cartea roz a comunismului* (2004), coordonată de Gabriel H. Decuble, *Cum era? Cam așa... Amintiri din anii comunismului (românesc)* (2006), volum coordonat de Călin-Andrei Mihăilescu, *Tovarășe de drum. Experiența feminină în comunism* (2008), volum coordonat de Radu Pavel Gheo și Dan Lungu, *Cărți, filme, muzici și alte distracții din comunism* (2014), lucrare coordonată de Dan Lungu și Amelia Gheorghită, *Tot înainte! Amintiri din copilărie* (2016), volum coordonat de Simona Preda și Valeriu Antonovici, *Cartea copilăriilor* (2016), volum coordonat de Dan Lungu și Amalia Gheorghită, *Mică istorie a unui secol mare* (2018), volum coordonat de Monica Onojescu, *Și eu am trăit în comunism* (2018), scriere editată de Ioana Pârvulescu. Trebuie să subliniem faptul că atât autorii textelor nonficționale, cât și scriitorii de ficțiune, au fost copii și adolescenți în perioada comunismului, astfel încât aceste volume capătă o notă personală, puternic subiectivă.

Ultimul capitol, *Comunismul, perspective narative. studii de caz comparativ*, cel mai amplu, analizează comparativ mai multe scrieri ficționale, *romanele unei generații*, ale unor scriitori afirmați, în general, după anul 2000. Lucrările se focalizează în jurul unei subteme, astfel încât, în subcapitolul *Rememorare și nostalgie, romanele Născut în URSS de Vasile Ernu și Băiuștii de Filip și Matei Florian* evidențiem importanța spațiului familial, care, în ciuda carențelor de ordin material, depășește contextul istoric. Pentru Vasile Ernu URSS nu e numai o țară, e patrie, proiect, utopie, deci ceva indestructibil. Istoria personală e inclusă, e parte a acestei utopii, în care *Komunalka mare* o include pe *komunalka mică* ca într-o misterioasă *matrioșcă*. Pe de altă parte, în cazul fraților Florian, se accentuează ideea dorinței de a rememora o istorie personală dintr-o perioadă pe care copiii o intuiesc doar ca fiind nefastă. Răul comunismului vine nu din datele și toate directivele partidului, nici măcar din venerarea

dictatorului, răul ce derivă din comunism are de a face cu universul redus la dimensiunea personală, a familiei. Subcapitolul *Redescoperirea și locurile memoriei* analizează romanele *Aleea Zorilor* de Andrei Crăciun și *În spatele blocului* de Mara Wagner, în care se accentuează imaginea blocului comunist, parte a acelor *lieux de memoire*, indispensabile copilăriei în comunism. Un alt subcapitol, *Călătorie în trecut sau cum să prinzi rădăcini* surprinde în romanul *Sonia ridică mâna* de Lavinia Braniște o idee interesantă, aceea a dorinței de a cunoaște contextul istoric în care au trăit bunicii și părinții. Este o nostalgie după un trecut de care personajul se simte legat, ca de niște legături invizibile ce proiectează destinul nu înspre viitor, ci înspre trecut, precum într-o împăcare cu sine și cu toți cei care alcătuiesc edificiul afectiv. Romanele lui Cezar Paul Bădescu și Ovidiu Verdeș sunt veritabile bildungsromane, ele surprinzând procesul de trecere de la copilărie la maturizare și subliniind, în registru colocvial, evadările tineretului comunist în (sub)cultură (muzica ocupă un loc privilegiat). Subcapitolul *Ipostaze feminine. Alte aspecte ale bovarismului postmodern: Pupa russa, Gheorghe Crăciun, și ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, Alina Nelega* explorează evoluțiile unor personaje feminine din copilărie până la maturitate. Sunt texte ample despre înjosirea subteroaarea unui sistem totalitar inuman, care, înainte de a anihila destine, înjosește, fărâmițează resorturile interioare la nivelul conștiinței, astfel încât ființa umană se (auto)distruge. Analiza valorifică unele concepte și teorii ale filosofului Gilles Lipovetsky, care evidențiază, de-a lungul istoriei, trei ipostaze feminine: *femeia depreciată* (femeia care duce o existență banală, consumându-se în treburi mărunte, casnice, utile bărbatului care și le însușește ca pe un merit; față de acest tip de femeie bărbatul nu simte niciun fel de respect, femeia e percepută ca obiect), *femeia slăvită* (femeia angelică, bună, caldă, senină, care induce bărbatului un sentiment de prețuire, începând cu mama, învățătoarea, confidentă; este femeia intangibilă, înălțată pe un pedestal la care bărbatul nu râvnește, dar se bucură că e acolo, ca o protecție divină; este, în fond, și ea tot o nevoie), *femeia nedefinită* (femeia care se caută și se definește pe sine doar în lumina propriului orizont; ea nu cere și nu are nevoie de confirmarea masculină, este femeia independentă, evoluția sa construindu-se pe repere distincte: devitalizarea idealului femeii casnice, legitimitatea studiilor și muncii feminine, dreptul de a se despărți prin divorț, libertatea sexuală, stăpânirea procreației, manifestări ale femeii de a dispune de propria-i persoană în toate sferele existenței). Este evident că prima și a doua femeie erau subordonate bărbatului, a treia femeie devine stăpână pe sine însăși. Leontina Guran și Nana trec, pe rând, prin toate aceste trei ipostaze, în diferite contexte ale vieții lor exterioare și interioare. În schimb, personajul Cristina este un ideal, femeia slăvită care este coborâtă de pe pedestal, înjosită,

terfelită, în cele din urmă, învinsă. Ambele romane urmăresc și diferitele refugii ale personajelor încă din copilărie: locuri concrete (podul, hambarul, cameră, grădina, ospiciul, trenul, strada etc.) și locuri abstracte (idealuri, vise, speranțe, evadări etc.). La acest subcapitol lucrarea subliniază câteva aspecte ale femeii bovarice, aplicate analize despre bovarism. Subcapitolul *Traume și revolte: Tot înainte de Ioana Nicolaie și Fantoma din moară de Doina Ruști* explorează problematica sinuciderii. Este amintită și ilustrată teoria lui Emile Durkheim, care caracterizează patru forme de sinucidere: *sinuciderea maniacală, sinuciderea melancolică, sinuciderea obsesivă/anxioasă și sinuciderea impulsivă/automatismul*. De asemenea, se întreprinde o analiză textuală a repercusiunilor traumei asupra personajelor (Arsenia, Adela), pornindu-se de la studiul amănunțit al eseistului Angelo Mitchievici, *Farmecul vieților distruse. Câteva reflecții despre ratare*. Ultimul subcapitol, *Sensuri și nonsensuri. Evadări, reușite și ratări în comunism: Andreea Răsuceanu, Herta Müller, Radu Pavel Gheo* analizează un alt aspect semnificativ al realității comuniste, evadarea. În acest sens, sunt analizate aspecte ale eforturilor întreprinse pentru îndeplinirea visului american, pentru care oamenii erau dispuși să plătească cu viața însăși. Deseori, istoria devine doar pretext pentru a analiza dramele, resorturile interioare ale personajului, importante fiind rețeaua de conexiuni psihice și interumane, cu toate interogațiile, frământările, și (ne) împlinirile cărora le dă naștere. Romanul Andreei Răsuceanu *Vântul, duhul, suflarea*, prezintă istoria unor generații, omul sub, prin și peste vremuri. Un aspect particular al acestui roman îl reprezintă subiectul maternității, tema paternității și, nu în ultimul rând, profunzimea relației dintre frați, autoarea recurgând la istoria biblicilor Esau și Iacov, cu pladoarie pentru repudiatul Esau, redat în roman prin personajul Mihai. Analiza tuturor acestor aspecte relevă sensurile și mecanismele romanului psihologic. Dincolo de trauma Iolande care, peste noapte, rămâne singură cu doi băieți, se așterne viață cu toate trăirile ei, cu vânturi lăuntrice, cu izvorări ale duhurilor ce bătutue conștiința, cu suflări dătătoare de viață sau care aduc stingerea în resemnare. *Noapte bună, copii!* poate fi considerat romanul unei întregi generații care a tânjit după Tărâmul Făgăduinței. Povestea celor patru prieteni impresionează prin alternanța narării în registre colocviale, ludice, solemne și, deseori, gnomice. În final, romanul Hertei Müller, *Astăzi mai bine nu m-aș fi întâlnit cu mine însămi*, este istoria unei puternice împotriviri, a unei revolte crâncene, în care personajul pendulează între frică, angoasă, mici crâmpie de fericire, superstiții și iluzionări despre evadări binefăcătoare.

Comunismul a devenit, mai ales în proza românească după 1989, una dintre cele mai relevante teme literare: „Re-memorarea și re-povestirea perioadei comuniste nu este o sarcină

ușoară nici pentru istoric, dar nici pentru romancier sau regizor. Încercarea de a reprezenta lumea trecutului comunist constituie totodată și un risc, dar și o provocare tentantă pentru romancier, mai ales când actul povestirii se face din perspectiva prezentului postcomunist.”⁴

Boris Buden se întreabă de ce este postcomunismul obsedat de trecut, într-un moment în care obstacolele în calea viitorului (dictatura de partid, instituțiile de supraveghere) au fost eliminate, el remarcând apariția unui nou concept, acela de *retroutopie*, observând o mutație de la orientarea utopiei clasice spre viitor la mutarea ei în trecut, un fel de „dor de istorie”⁵, explicabil tot prin această pierdere a experienței socialului.

În majoritatea studiilor de specialitate dedicate acestui fenomen se vorbește tot mai mult despre amintire și despre re-memorarea trecutului, despre încercarea scriitorilor contemporani de a înțelege, de examina, de a sonda, de a interpreta. Interesează aici, mai ales, „înrudirea dintre reprezentarea istorică și ficțiune și acest joc de transfer dintre opacitatea formei narrative și pulsivitatea referențială a istoriei, care, în cazul asimilării ficționale a unui subiect precum comunismul, tinde să fisureze acel cerc autoreferențial al narațiunii.”⁶ Reprezentarea istorică a trecutului comunist conține la rândul ei evenimente și explicația lor prin narațiune, prin punerea lor în intrigă. Romancierul care își plasează acțiunea în ambianța unui astfel de trecut (comunismul) nu are de-a face cu un simplu decor, ci „se confruntă inevitabil și cu o astfel de reprezentare narativă a comunismului, o poate lua, contesta, re-inventa sau formula în diverse ipostaze, combinând adevărul istoric cu necesitatea narativizării/explicării lui.”⁷ Scriitorii contemporani introduc, în textele lor despre comunism, autobiograficul, istoria personală reală, spiritul confesiv și anamnetic, recurgând la rememorări, eseuri intens subiectivizate, autoficțiune sau roman autobiografic. Orice observator atent al literaturii române contemporane poate constata fenomenul de proliferare

⁴ Andrei Simuț, *Romanul românesc postcomunist între trauma totalitară și criza prezentului. Tipologii, periodizări, contextualizări*

http://www.cesindcultura.acad.ro/images/fisiere/rezultate/postdoc/rapoarte%20finale%20de%20cercetare%20stintifica%20ale%20cercetatorilor%20postdoctorat/lucrari/Simut_Andrei.pdf

⁵ Boris Buden, *Zonă de trecere. Despre sfârșitul postcomunismului*, trad. de Maria Magdalena Anghelescu, Editura Tact, Cluj, 2012, p. 163.

⁶ Andrei Simuț, *Romanul românesc postcomunist între trauma totalitară și criza prezentului. Tipologii, periodizări, contextualizări*

http://www.cesindcultura.acad.ro/images/fisiere/rezultate/postdoc/rapoarte%20finale%20de%20cercetare%20stintifica%20ale%20cercetatorilor%20postdoctorat/lucrari/Simut_Andrei.pdf

⁷ *Ibidem*.

a *istoriilor personale* având drept decor ultima decadă din istoria comunismului românesc. Aceste opere literare ar putea fi definite, în spațiul românesc, sub spectrul unor memorii cu accente de jurnal intim, romane autobiografice, eseuri, autobiografii, ele respectând, cu mai multă sau mai puțină rigoare, logica narațiunii confesive. În acest sens, criticul literar Eugen Simion subliniază faptul că „dacă, în chip ideal, în jurnalul intim scriitura este simultană cu istoria, în cazul memoriilor distanța, în timp, între cele două elemente este infinit mai mare. Naratorul se bazează pe ceea ce își amintește sau pe documente. Numai că scriitura memorialistică nu rămâne doar în spațiul trecutului. Narațiunea se constituie în momentul în care este scrisă, iar scriitura acumulează și exprimă direct sau indirect sensibilitatea, neliniștile, interesele, obsesiile, fantezmele prezente ale scriitorului. Trecutul trece prin această grilă încărcată de subiectivitățile prezentului. Așadar, în narațiunea retrospectivă pătrund, masiv, elementele prezentului, iar distanța dintre istorie și scriitura istoriei variază de la caz la caz. E vorba, în fond, nu de o cronologie cu sens unic, ci de un câmp interactiv în care, în chip imprevizibil, direcțiile se schimbă.”⁸

Literatura care rememorează, rescrie vârsta copilăriei sub comunism, surprinde, deopotrivă, istorii personale și istorii colective. Scriitorul contemporan a avut șansa să trăiască în două lumi: una a copilăriei sub comunism, alta a rememorării, a regândirii, a interpretării din prezent, fapt ce favorizează o nostalgică întoarcere înspre trecut. Dacă admitem că identificarea socială a individului parcurge mai multe etape, înțelegem că scriitorul contemporan, aflat în etapa de sine social autonom, individ cu standarde sociale personale, valoros și recunoscând valori similare, privește înspre trecut, urmărind celelalte etape ale identificării sociale: etapa eului trăit, eul public, eul colectiv, afirmarea unui sine social conceptual. Este adevărat că, din prezent, maturizat, acumulând experiențe de viață diverse, diferite concepții ideologice, realități opuse, scriitorului îi este dificil ca, scriind despre copilăria sub comunism, să fie cu totul obiectiv. Pe de altă parte, psihanaliza atribuie un rol principal memoriei: „Nevroza vine din această tulburare specifică a relației cu trecutul care este refulare. Subiectul îndepărtează din conștiința sa fapte inacceptabile pentru el, dintr-un motiv sau altul. Vindecarea trece prin recuperarea amintirilor refulate, dezamorsarea lor de încărcătura puternică emoțională și exilarea lor. Recuperate, ele pot fi puse la o parte, în fond, anihilate.”⁹ Cu alte cuvinte, scrisul, revenirea la copilărie, rememorarea reprezintă acceptare, împăcare, vindecare, mântuire: „Ori de câte ori o amintire, o experiență personală sau colectivă

⁸ Eugen Simion, *op. cit.*, p. 23.

⁹ *Ibidem*, p. 255.

este scrisă, trecută în text, ea devine atât un document, cât și o ficțiune. Psihologic vorbind, evocările memoriei au răgazul distanțării.”¹⁰

Cei mai mulți dintre autorii care au scris romane dintr-o perspectivă subiectivă, homodiegetică, actorială mărturisesc, în interviuri, că nu au scris atât pentru a denunța sistemul totalitar comunist, cât pentru a favoriza o regăsire a sinelui lăuntric, pentru sondarea universului unic al copilăriei, ce poate fi fixat doar prin experiența revelatoare a scrisului. Romane valoroase, scrise dintr-o perspectivă obiectivă, heterodiegetică denunță, totuși, în mod mai mult sau mai puțin direct, adevăruri dure ale copilăriei trăite în comunism: nedreptăți, sărăcie, lipsuri, favoritisme, urmărituri, denunțări, șantaj, violuri, stigmatizări, morți subite etc. În spatele acestora se ascund destine unice, irepetabile, aceste texte ficționale fiind veritabile romane ale devenirii, ale conștientizării, ale radiografierii sinelui ce se raportează constant la sine, la ceilalți și, deseori, la transcendență. Dincolo de orice context socio-economico-politic, sondarea aceasta a profunzimilor ființei umane, de la cele mai vagi percepții despre sine la cele mai complexe mărturii și analize ale subiectivității, a ocupat, ocupă și va ocupa un loc major în toate operele literare. Perspectivele narative analizate s-au concentrat asupra temei copilăriei în comunism, astfel încât am căutat să explorăm rememorările și redescoperirea locurilor memoriei, călătoriile în trecut întreprinse de prozatori postmoderni importanți (Herta Müller, Doina Ruști, Filip Florian, Ioana Nicolaie, Andreea Răsuceanu, Radu Pavel Gheo etc.), evenimente ale cunoașterii de sine ce au reprezentat modalități de deconstrucție a iluziilor, de refugiu în labirintul intimității și de regândire a propriei identități prin prisma tentației memoriei, plasată mereu în contextul socio-istoric adecvat.

¹⁰ *Ibidem*, p. 72.

BIBLIOGRAFIE

A. BIBLIOGRAFIA OPEREI

I. VOLUME DE UNIC AUTOR

1. Bădescu-Paul, Cezar, *Tinerețile lui Daniel Abagiul*, Editura Polirom, Iași, 2012
2. Braniște, Lavinia, *Sonia ridică mâna*, Editura Polirom, Iași, 2021
3. Corcheș, Horia, *O rochiță galbenă, ca o lămâie bine coaptă*, Editura Polirom, Iași, 2022
4. Crăciun, Andrei, *Aleea Zorilor*, Editura Polirom, Iași, 2017
5. Crăciun, Andrei, *Și fericirea era obligatorie*, Editura Polirom, Iași, 2019
6. Crăciun, Gheorghe, *Pupa russa*, Grupul Editorial Art, București, 2007
7. Ernu, Vasile, *Născut în URSS*, Editura Polirom, Iași, 2007
8. Filip, Florian Matei, *Băiuțeii*, Editura Polirom, Iași, 2012
9. Gheo, Pavel Radu, *Noapte bună, copii!*, Editura Polirom, Iași, 2010
10. Marion Le Roy-Dagen, Xavier-Marie Bonnot, *Copilul și dictatorul*, trad. Marieva Ionescu, Editura Humanitas, București, 2020
11. Müller, Herta, *Astăzi mai bine nu m-aș fi întâlnit cu mine însămi*, trad. Corina Bernic, Editura Humanitas Fiction, București, 2014
12. Nelega, Alina, *Ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat*, Editura Polirom, Iași, 2021
13. Nicolaie, Ioana, *Tot înainte*, Editura Humanitas, București, 2021
14. Popescu, Simona, *Exuvii*, Editura Polirom, Iași, 2016
15. Răsuceanu, Andreea, *Vântul, duhul, suflarea*, Editura Polirom, Iași, 2020
16. Ruști, Doina, *Fantoma din moară*, Editura Polirom, Iași, 2017
17. Stejărel Olaru, *Nadia și securitatea*, Editura Epica Fiction & History, București, 2021
18. Verdeș, Ovidiu, *Muzici și faze*, Editura Aula, Brașov, 2004
19. Wagner, Mara, *În spatele blocului*, Editura Nemira, București, 2017

II. VOLUME COLECTIVE (publicistică, memorialistică, corespondență, interviuri)

1. Antonovici, Valeriu, Preda, Simona, *Tot înainte! Amintiri din comunism*, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2016
2. Cernat, Paul, Manolescu, Ion, Mitchievici, Angelo, Stanomir, Ioan, Patapievici, Horia-Roman, *O lume dispărută: patru istorii personale urmate de un dialog cu H.-R. Patapievici*, Editura Polirom, Iași, 2004
3. Cesereanu, Ruxandra & Co, *România înghesuită, cutii de chibrituri, borcane, conserve*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2006
4. Cesereanu, Ruxandra, *Un singur cer deasupra lor*, Editura Polirom, Iași, 2013
5. Decuble, Gabriel H., *Cartea roz a comunismului*, Editura Versus, Iași, 2004
6. Gheo, Pavel Radu și Lungu, Dan, *Tovarășe de drum: experiența feminină în comunism*, Editura Polirom, Iași, 2008
7. Gheorghiță, Amelia și Lungu, Dan, *Cartea copilăriilor*, Editura Polirom, Iași, 2016
8. Lungu, Dan, *Cărți, filme, muzici și alte distracții din comunism*, Editura Polirom, Iași, 2014
9. Mihăilescu, Călin-Andrei, *Cum era? Cam așa... Amintiri din anii comunismului (românesc)*, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2006
10. Onojescu, Monica (coord.), *Mică istorie a unui secol mare*, Editura Arthur, București, 2018
11. Pârvulescu, Ioana (editor), *Și eu am trăit în comunism*, Editura Humanitas, București, 2018

B. BIBLIOGRAFIA CRITICĂ

I. ÎN VOLUME

1. Bachelard, Gaston, *Apa și visele. Eseu despre imaginația materiei*, trad. de Irina Mavrodin, Editura Univers, București, 1995
2. Bachelard, Gaston, *Poetica spațiului*, trad. de Irina Bădescu, Editura Paralela 45, Pitești, 2003
3. Bataille, George, *Literatura și răul*, trad. de Vasile Savin și Laura Teodor, Editura RAO, București, 2008
4. Bădăraș, George, *Postmodernismul românesc*, Editura Institutul European, Iași, 2007
5. Boldea Iulian, *Aproximații*, Editura Contemporanul, București, 2010

6. Boldea Iulian, *Metamorfozele textului: orientări în literatura română de azi*, Editura Ardealul, Târgu Mureș, 1996
7. Boldea, Iulian, *De la modernism la postmodernism*, Editura Universității Petru Maior, Târgu Mureș, 2011
8. Botezatu, Dan, Ilie, Rodica (coord.) *Modele, concepte și contexte ale istoriei literaturii române contemporane*, Editura Universității Transilvania, Brașov, 2016
9. Bucin, Mihaela, Foltuț, Adriana, Hedeșan, Otilia (coord.), *Caleidoscop feminin. Perspective pluridisciplinare*, Editura Universității de Vest, Oradea, 2021
10. Călinescu, Matei, *A citi, a reciti. Către o poetică a (re)lecturii*, trad. de Virgil Stanciu, Editura Polirom, Iași, 2003
11. Călinescu, Matei, *Cinci fețe ale modernității: modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*, trad. de Tatiana Pătrulescu și Radu Țurcanu, Editura Polirom, Iași, 2017
12. Cărtărescu, Mircea, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, București, 2010
13. Cesereanu, Ruxandra, *Herta Müller, un puzzle (studii, eseuri și alte texte)*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2019
14. Cistelean, Alex, *De la stânga la stânga. Lecturi critice în câmpul progresist*, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2019
15. Clit, Radu, *De la traumă la scris: un punct de vedere asupra creației literare a Hertei Müller*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2019
16. Connor, Steven, *Cultura postmodernă*, trad. de Mihaela Oniga, Editura Meridiane, București, 1999
17. Cordoș, Sanda, *Lumi din cuvinte: reprezentări și identități în literatura română*, Editura Cartea Românească, București, 2012
18. Cornea, Paul, *Delimitări și ipoteze: comunicări și eseuri de teorie literară și studii culturale*, Editura Polirom, Iași, 2008
19. Crăciun, Gheorghe, *Viciile lumii postmoderne*. București, Editura Trei, 2011
20. Forest, Philippe, *Romanul, realul și alte eseuri*, trad. de Ioan Pop-Curșeu, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2008
21. Glodeanu, Gheorghe, *Dimensiuni ale romanului contemporan*, Editura Gutinul, Baia-Mare, 1998
22. Hassan, Ihab, *The Postmodern Turn: Essays in Postmodern Theory and Culture*, Ohio State University, 1987

23. Hicks, Stephen, *Explaining Postmodernism: Skepticism and Socialism from Rousseau to Foucault (Expanded Edition)*, Editura Connor Court Pub, 2019
24. Hutcheon, Linda, *Poetica postmodernismului*, Editura Univers, trad. de Dan Popescu, București, 2002
25. Iovănel, Mihai, *Ideologiile literaturii în postcomunismul românesc*, Editura Muzeul Literaturii Române, București, 2017
26. Lefter, Ion Bogdan, *Postmodernism. Din istoria unei „bătălii” culturale*, Editura Paralela 45, Pitești, 2000
27. Manolescu Nicolae, *Istoria critică a literaturii române*, Editura Cartea Românească, București, 2019
28. Mihalache, Ștefania, *Copilăria. Reconstituiri literare după 1989*, Editura Paralela 45, Pitești, 2019
29. Mihăilescu, Dan C., *Literatura română în postceaușism, II. Proza. Prezentul ca dezumanizare*, Editura Polirom, Iași, 2006
30. Mușat, Carmen, *Frumoasa necunoscută*, Editura Polirom, Iași, 2017
31. Mușat, Carmen, *Perspective asupra romanului românesc postmodern și alte ficțiuni teoretice*, Editura Paralela 45, Pitești, 1998
32. Mușat, Carmen, *Strategiile subversiunii - Incursiuni în proza postmodernă*, Editura Cartea Românească, București, 2008
33. Negrici, Eugen, *Iluziile literaturii române*, Editura Polirom, Iași, 2017
34. Negrici, Eugen, *Literatura română sub comunism*, Editura Fundației Pro, București, 2003
35. Nemoianu, Virgil, *Postmodernismul și identitățile culturale. Conflicte și coexistență*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012
36. Oprișan, Ion, *Istoria literaturii române în evocări*, Editura Saeculum I. O., București, 2001
37. Palade, Brîndușa, *Amurgul leviathanului*, Editura Trei, București, 2000
38. Pascu, Florentina, *Postmodernismul, o exemplificare*, Editura Aius, Craiova, 2012
39. Petraș, Irina, *Oglinda și drumul. Prozatori contemporani*, Editura Cartea Românească, București, 2013
40. Protopopescu, Alexandru, *Un mileniu de copilărie*, Editura Paralela 45, Pitești, 2000
41. Raymond, Jean, *Practica literaturii*, trad. de Mioara Izverna, Editura Univers, București, 1998

42. Robbe-Grillet, Alain, *Pentru un nou roman*, trad. de Vasi Ciubotariu, Editura Tact, Cluj-Napoca, 2007
43. Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim*, Vol. I-III, Editura Tracus Arte, București, 2018
44. Simion, Eugen, *Genurile biograficului*, Editura Univers enciclopedic, București, 2002
45. Simion, Eugen, *Scriitorii români de azi*, volumul IV, Editura Litera, 1998
46. Simuț, Ion, *Europenitatea romanului românesc contemporan*, Editura Universității din Oradea, 2008
47. Simuț, Ion, *Incursiuni în literatura actuală*, Editura Cogito, Oradea, 1994
48. Simuț, Ion, *Literaturile române postbelice*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2017
49. Sora, Simona, *Regăsirea intimității: corpul în proza românească interbelică și postdecembristă*, Editura Cartea Românească, București, 2008
50. Șklovski, Viktor, *Despre proză*, vol. II, Editura Univers, București, 1976
51. Ungureanu, Cornel, *Proza românească de azi* (vol. I: *Cucerirea tradiției*), Editura Cartea Românească, București, 1985

II. ÎN PERIODICE

1. *Academia Cațavencu*, nr.27, 12-18 iulie 2006
2. Apostol (Fildan) Mihaela Ioana, *A trip to the past or how to take root: Lavinia Braniște, Sonia ridica mâna*, în vol. Iulian Boldea (editor), „Culture in Globalisation: identities and nations connected”/Literature, Arhipelag XXI, Târgu Mureș, 2022
3. Apostol (Fildan) Mihaela Ioana, *Assumption of identity: childhood under communism*, în vol. Iulian Boldea (editor), „The Shades of globalisation. Identity and Dialogue in an Intercultural World”/Literature, Arhipelag XXI, Târgu Mureș
4. Apostol (Fildan) Mihaela Ioana, *Communism, epic recovery: collective histories, personal histories*, în cadrul ZILELE UMFST, 6-10.12.2021, International Conference of PhD Students and Young Doctors, Book of abstracts
5. Apostol (Fildan) Mihaela Ioana, *Figures of postmodern bovarysme in Gheorghe Crăciun's novel, Pupa russa, and Alina Nelega's novel, Ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat*, în cadrul ZILELE UMFST, 5-9.12.2022, International Conference of PhD Students and Young Doctors, Book of abstracts

6. Apostol (Fildan) Mihaela Ioana, *Interpretations: modernism, modernity, postmodernism and postmodern*, în revista „Journal of Romanian Literary Studies”, nr.30/2022, p. 570, Arhipelag XXI Press
7. Apostol (Fildan) Mihaela Ioana, *Narrative communism: trauma and riots*, în Ecaterina Oana Brîndaș, Aurel Mureșan (autor/editor), „Intertextuality&Creativity”, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj Napoca
8. Apostol (Fildan) Mihaela Ioana, *Postmodernismul: definiții, periodizări, delimitări conceptuale*, în cadrul ZILELE UMFST, 7-11.12.2020, International Conference of PhD Students and Young Doctors, Book of abstracts
9. Apostol (Fildan) Mihaela Ioana, *Recovery of identity. Collective memories. Memories from the communist epoch*, în vol. Iulian Boldea, Cornel Sigmirean, Dumitru-Mircea Buda (Editors), „Reading Multiculturalism. Human and social perspectives”/Literature, Arhipelag XXI, Târgu Mureș, 2021
10. Apostol (Fildan) Mihaela Ioana, *The bildungsroman of communism: Muzici și faze by Ovidiu Verdeș and Tinerețile lui Daniel Abagiu by Cezar Paul-Bădescu*, în vol. Iulian Boldea, Cornel Sigmirean, Dumitru-Mircea Buda (Editors), „Means and meanings of communication. Contexts and interdisciplinarity”/Literature, Arhipelag XXI, Târgu Mureș, 2022
11. Apostol (Fildan) Mihaela Ioana, *The literature of the confession: identification and duality*, în revista „Journal of Romanian Literary Studies”, nr.28/2022, p. 1007
12. Aurelian, Ghiorgă, Ion – în „Gândul”, 1 iunie 2006
13. Boldea, Iulian, *Ficțiunea și adevărul memoriei*, în revista „Vatra”, 25 iulie 2022
14. Boldea, Iulian, *Recursul la iertare*, în revista „Apostrof”, Anul XXX, 2019, Nr. 8 (351)
15. Boldea, Iulian, *Seduția trecutului*, în revista „Apostrof”, Anul XXXII, 2021, Nr. 5 (372)
16. Boldea, Iulian, *Sub zodia scrisului*, în revista „Apostrof”, Anul XXXIII, 2022, Nr. 10 (389)
17. Boldea, Iulian, *Vrăjirea și desvrăjirea realității*, în revista „Apostrof”, Anul XXX, 2019, nr. 5 (348)
18. Calen, Ioana, în „Dilema Veche”, Nr.124 9-16 iunie 2006
19. Cârstea, Svetlana, *Simona Popescu-Exuvii*, în „Exces”, București, nr. 7, februarie 1998
20. Ciobanu, Vitalie, „Contrafort” anul 13, nr.9, Chișinău, 9 septembrie 2006

21. Ciobanu, Vitalie, *Progeniturile utopiei*, „Contrafort” anul 13, nr.9, Chișinău, 9 septembrie 2006
22. Crăciun, Gheorghe, *Pactul Somatografic, Stereogramele Simonei Popescu. Trup, transformare, plăcere*, în „Observator cultural”, nr. 135, 2002
23. Crăciun, Gheorghe, *Scurtă introducere în simonologie*; prefață la *Exuvii*, ediția a II-a, Editura Paralela 45, 2002
24. Crăciun, Gheorghe, *Un roman inedit*, în „Observator cultural”, nr. 670, 2013
25. Cuțitaru, Codrin Liviu, *Femeia textual*, în „Timpul”, Iași, nr. 2-4 1999
26. Deciu, Andreea, *Cititor cu ziua în Vineri*, supliment al revistei „Dilema”, București, nr.4, februarie 1998
27. Ispas, Cristina, *Sonia are întrebări*, în „Observator cultural”, Anul XX, nr 995, 14-20.11.2019
28. *Luciditatea ironică a unui născut în URSS*, în „Dosarele Istoriei”, an. XI, nr. 7(119), 2006
29. Mihăilescu, Dan C., *Sorbitor*, în revista „22”, București, nr. 10, 10-16 martie 1998
30. Mihăilescu, Dan C., *Sorbitor*, în revista „22”, nr. 10/1998
31. Miheț, Marius, *Jocul de-a cei mari*, în „România literară”, nr. 27/2013
32. Modreanu, Cristina, în „Gândul”, Joi, 13 Iulie 2006, nr. 545, 11 octombrie, 2010
33. Oprean Cornea, Cristina, *Expressions Of The Romanian Postmodernism*, în „Journal of Romanian Literary Studies”, Issue no. 17/2019
34. Pleșu, Andrei, *În sfârșit, toate iluziile sunt permise*, Revista „România literară”, Anul XXIII, nr. 1, 6 ianuarie 1990
35. Răuceanu, Andreea, *Mic tratat de traumatologie literară*, în „Observator cultural”,
36. Timar, Cristina, *Romanul postdecembrist – între cerere și ofertă, în Expertiza comunismului (dosar)*, „Vatra”, nr. 10-1, 2010
37. Ungureanu, Dan, în „Suplimentul de cultură”, nr. 99, 21-27 octombrie 2006

III. SITOGRAFIE

1. <http://asociatia-alpha.ro/cci/07-2022/CCI-07-Lite-c.pdf>
2. <http://asociatia-alpha.ro/gidni/08-2021/GIDNI-08-Lite-e.pdf>
3. <http://asociatia-alpha.ro/gidni/09-2022/GIDNI-09-Lite-c.pdf>
4. <http://asociatia-alpha.ro/jrls/28-2022-Jrls-d.pdf>

5. <http://asociatia-alpha.ro/ldmd/09-2021/LDMD-09%20Lite-c.pdf>
6. <http://lecturile-emei.blogspot.com/2014/12/baiuteii-filip-florian-matei-florian.html>
7. <http://liis.ro/~istorie/wp-content/uploads/2014/03/4-Zidurile-Comunismului.pdf>
8. <http://revistacultura.ro/blog/2009/10/herta-Müller-reactii-romanesti-la-nobel-o-trecere-in-revista-de-c-stanescu/>
9. <http://suplimentuldecultura.ro/11621/interviu-cu-ovidiu-verdes-despre-romanul-muzici-si-faze/>
10. http://www.cesindcultura.acad.ro/images/fisiere/rezultate/postdoc/rapoarte%20finale%20de%20cercetare%20stiintifica%20ale%20cercetatorilor%20postdoctorat/lucrari/Simut_Andrei.pdf
11. <http://www.diacronia.ro/ro/indexing/details/A25171/pdf>
12. <http://www.ernu.ro/anticasual/citeva-amintiri-despre-liubovi/>
13. <http://www.limbaromana.md/index.php?go=articole&printversion=1&n=2243>
14. <http://www.revista-apostrof.ro/arhiva/an2020/n6/a7/>
15. <http://www.revista-apostrof.ro/arhiva/an2021/n5/a13/>
16. <https://alecart.ro/tot-inainte-de-ioana-nicolaie/>
17. <https://ancazaharia.ro/2021/04/cand-singura-optiune-este-sa-mergi-tot-inainte-prin-timpul-de-marmura/#more-3240>
18. <https://atelier.liternet.ro/articol/7136/Daniel-Cristea-Enache/Un-tovaras-de-sus-Fantoma-din-moara-de-Doina-Rusti.html>
19. <https://blog.goethe.de/dlite/archives/221-Scriitori-despre-scriitori-cinci-intrebri-pentru-Ioana-Parvulescu.html>
20. <https://bookhub.ro/pactul-somatografic-cu-leontina-o-biografie-corporala/>
21. <https://bookhub.ro/petru-tincoca-in-dialog-cu-angelo-mitchievici/>
22. <https://bookindustry.ro/ro/guest-post/ioana-nicolaie-roman-tot-inainte/>
23. <https://booknation.ro/recenzie-si-eu-trait-comunism-de-ioana-parvulescu/>
24. <https://booknation.ro/recenzie-si-eu-trait-comunism-de-ioana-parvulescu/>
25. <https://citestema.ro/andreea-rasuceanu-despre-romanul-vantul-duhul-suflarea-o-carte-dura-28.-despre-cum-suferinta-se-perpetueaza-de-la-o-generatie-la-alta/>
26. <https://dilemaveche.ro/autor/ioana-parvulescu>
27. <https://dilemaveche.ro/sectiune/carte/articol/tinut-forevar>
28. https://education.issuu.com/liviuaug/docs/vatra_veche__nr.4_2013/25

29. <https://filme-carti.ro/carti/al-doilea-eu-astazi-mai-bine-nu-m-as-fi-intalnit-cu-mine-insami-de-herta-Müller-46525/>
30. <https://filme-carti.ro/carti/carti-filme-muzici-si-alte-distractii-din-comunism-46689>
31. <https://filologisme.ro/romanul-sonia-ridica-mana-de-lavinia-braniste-a-aparut-in-limba-germana/>
32. <https://luceafarul.net/herta-Müller>
33. <https://matricea.ro/recenzie-carte-filip-florian-baiuteii/>
34. <https://moldova.europalibera.org/a/herta-Müller-la-praga-un-oaspete-franc/29944246.html>
35. https://phd.umfst.ro/uploads/BOOK_OF_ABSTRACTS_2020.pdf
36. <https://portal.revistatimpul.ro/timpul-alecsandrist/ce-sunt-eu-exuvii-de-simona-popescu/>
37. <https://radiatoromaniacultural.ro/mircea-cartarescu-si-melancolia-la-revista-literara-radio/>
38. <https://revistacultura.ro/nou/gheorghe-craciun-sau-pactul-somatografic/>
39. <https://revistaechinox.ro/2020/06/naivitatile-lui-cartarescu/>
40. <https://revistafamilia.ro/?p=900>
41. https://revistatransilvania.ro/wp-content/uploads/2017/01/04_Andrei_C_Serban.pdf
42. <https://revistavatra.org/2016/03/14/mircea-cartarescu-portret-interior-1/>
43. <https://revistavatra.org/2016/05/24/herta-Müller-autor-al-literaturii-globale/>
44. <https://revistavatra.org/2021/08/05/sociologia-romanului-romanesc-contemporan-ii/>
45. <https://revistavatra.org/tag/mircea-cartarescu/>
46. <https://suplimentuldecultura.ro/18541/interviu-cu-scriitoarea-mara-wagner/>
47. <https://suplimentuldecultura.ro/39812/interviu-cu-scriitoarea-andreea-rasuceanu-vantul-duhul-suflarea-este-in-primul-rand-o-carte-despre-propagarea-raului/>
48. <https://suplimentuldecultura.ro/5388/herta-Müller-nobelul-e-un-premiu-mare-nu-ma-imbata-gindul-ca-premiul-acela-este-cel-mai/>
49. <https://www.bookaholic.ro/carti-filme-muzici-si-alte-distractii-din-comunism.html>
50. <https://www.editura-arthur.ro/info/blogitem/mica-istorie-a-unui-secol-mare>
51. https://www.emanuel.ro/uploads/606e2a8dd44a7_Invitatie%20Caleidoscop%202021%20-%20Oradea,%20Emanuel.pdf
52. <https://www.ernu.ro/presa/minirecenzii-la-nascut-in-urss/>

53. <https://www.forbes.ro/ioana-parvulescu-literatura-plictiseala-e-cel-mai-mare-pacat-138866>
54. <https://www.lapunkt.ro/2015/07/platforma-pentru-angoasa-interogatoriile-din-proza-hertei-Müller/>
55. <https://www.observatorcultural.ro/articol/alina-nelega-un-roman-tulburator-despre-o-imposibila-iubire-in-romania-comunista/>
56. <https://www.observatorcultural.ro/articol/altfel-de-marturii-despre-comunism-2/>
57. <https://www.observatorcultural.ro/articol/despre-un-roman-cu-calitati-de-best-seller/>
58. <https://www.observatorcultural.ro/articol/eseu-al-protopopescu-un-mileniu-de-copilarie/>
59. <https://www.observatorcultural.ro/articol/prinsi-in-capcana-istoriei-2/>
60. <https://www.observatorcultural.ro/articol/sonia-are-intrebari/>
61. <https://www.revista-apostrof.ro/arhiva/an2019/n12/a9/>
62. <https://www.revista-apostrof.ro/arhiva/an2019/n8/a6/>
63. <https://www.ziarulmetropolis.ro/copilaria-lui-mircea-cartarescu-autorul-nostalgiei-implineste-astazi-62-de-ani/>
64. <https://www.ziarulmetropolis.ro/dialoguri-secrete-cu-ioana-parvulescu-si-invitatii-sai/>
65. <https://ziarulumina.ro/societate/psihologie/cum-ne-rescriem-povestea-vietii-156591.html>
66. <https://zilele.umfst.ro/boa/>

C. BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

I. ÎN VOLUME

1. Antoniu, George, Popa, Marin, Daneş, Ştefan, *Codul penal pe înţelesul tuturor*, Editura Politică, Bucureşti, 1976
2. Armanca, Brânduşa, *Frontieriştii, istoria recentă în mass-media*, ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Curtea Veche Publishing, Bucureşti, 2011
3. Berlin, Isaiah, *Patru eseuri despre libertate*, trad. Laurenţiu Ştefan Scalat, Editura Humanitas, Bucureşti, 1996
4. Boia, Lucian, *Istorie şi mit în conştiinţa românească*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2005

5. Boia, Lucian, *România, țară de frontieră a Europei*, Editura Humanitas, București, 2007
6. Boia, Lucian, *Strania istorie a comunismului românesc (și nefericitele ei consecințe)*, Editura Humanitas, București, 2016
7. Buckingham, David, *After the Death of Childhood. Growing up in the Age of Electronic Media*, Polity Press, Cambridge, 2007
8. Budeaca, Cosmin, Olteanu, Florentin, *Identități sociale, culturale, etnice și religioase în comunism*, Editura Polirom, 2016
9. Buden, Boris, *Zonă de trecere. Despre sfârșitul postcomunismului*, trad. de Maria Magdalena Anghelescu, Editura Tact, Cluj, 2012
10. Caillois, Roger, *Man, Play and Games*, translated in English by Meyer Barash, University of Illinois Press, 2001
11. Chevalier, Jean, Gheerbrant, Alain, *Dicționar de simboluri. Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*, coord. Micaela Slăvescu, Laurențiu Zoicaș, Editura Artemis, București, 1993
12. Connor, Steven, *Cultura postmodernă*, traducere de Mihaela Oniga, Editura Meridiane, București, 1999
13. Corobca, Liliana (editor), *Panorama comunismului în România*, Editura Polirom, Iași, 2020
14. Corobca, Liliana (editor), *Panorama postcomunismului în România*, Editura Polirom, Iași, 2022
15. Crăciun, Gheorghe, *Viciile lumii postmoderne*, Editura Trei, București, 2011
16. Cunningham, Hugh, *Children and Childhood in Western Society since 1500*, Longman London, 1995
17. Doboș, Corina (coord.), *Politica pronatalistă a regimului Ceaușescu*, vol. I (*O perspectivă comparativă*), Editura Polirom, Iași, 2010
18. Dobre, Claudia-Florentina (editor), *Eroine neștiute: viața cotidiană a femeilor în perioada comunistă în Polonia, România și RDG: studii de caz*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2020
19. Dobrescu, Emilian, *Introducere în sociologia copilăriei*, Editura Oscar Print, 2015
20. Dobrințu, Dorin, Vasile, Cristian, Tismăneanu Vladimir (editori), Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste în România, *Raport final*, Editura Humanitas, București, 2007

21. Dragomir, Otilia (coord.), *Femei, cuvinte și imagini: perspective feministe*, Editura Polirom, Iași, 2002
22. Durkheim, Émile, *Sinuciderea. Studiu sociologic*, trad. Mariana Tabacu, Editura ANTET XX PRESS, Prahova, 2005
23. Durkheim, Émile, *Formele elementare ale vieții religioase*, Editura Polirom, Iași, 1995
24. Eliade, Mircea, *Vise și mistere*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998
25. Foucault, Michel, *Istoria sexualității*, Editura de Vest, Timișoara, 1995
26. Gaultier, de Jules, *Bovarismul*, trad. de Ani Boboce, Editura Institutul European, Iași, 1993
27. Golu, Florinda, *Psihologia dezvoltării umane*, Editura Universitara, București, 2010
28. Groeben, Herbert, *Psihologia literaturii*, Editura Politicos, București, 1972
29. Gueguen, Nicolas, *Psihologia manipulării și a supunerii*, Editura Polirom, Iași, 2007
30. Gyorgy, Gaspar, *Copilul invizibil*, Editura Curtea Veche Publishing, București, 2016
31. Harwood, Robin, Miller, Scott A., Vasta, Ross, *Psihologia copilului*, trad. Ioana Manole, Ioana Avădănei, Ioana Aneci, Editura Polirom, Iași, 2010
32. Heywood, Colin, *O istorie a copilăriei: Copiii în Occident, din Evul Mediu până în epoca modernă*, trad. Ruxandra Vișan, Editura Trei, București, 2017
33. Huizinga, Johan, *Homo ludens, Încercarea de determinare a elementarului ludic al culturii*, Editura Humanitas, București, 2003
34. Ivancu, Ovidiu, *Identitate culturală și mental colectiv românesc în postcomunism(1990-2007):imagini, mituri, percepții, repoziționări*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2013
35. Lefter, Ion Bogdan, *Postmodernism. Din istoria unei „bătălii” culturale*, Editura Paralela 45, 2000
36. Liiceanu, Gabriel, *Apel către lichele*, Editura Humanitas, București, 2012
37. Liiceanu, Gabriel, *Declarație de iubire*, Editura Humanitas, București, 2016
38. Lipovetsky, Gilles, *A treia femeie*, trad. de Radu Sergiu Ruba și Manuela Vrabie, Editura Univers, București, 2000
39. Lyotard, Francois, *Condiția postmodernă*, Editura Idea, 2003
40. Majuru, Adrian, *Copilăria la români (1850-2050):istorie și prognoză*, Editura Corint Books , București, 2021
41. Majuru, Adrian, *Copilăria la români. Schițe și tablouri cu prunci, școlari și adolescenți*, Editura Compania, București, 2006

42. Martin, Aurora, *Reprezentare identitară feminină în cultura română*, Editura Pro Universitaria, București, 2018
43. Mihăieș, Mircea, *Cărțile crude: Jurnalul intim și sinuciderea*, Editura Polirom, Iași, 2005
44. Mitchievici, Angelo, *Farmecul vieților distruse: câteva reflecții despre ratare*, Editura Humanitas București, 2022
45. Molloy, Peter, *Lumea dispărută a comunismului. O istorie orală a vieții cotidiene în spatele Cortinei de Fier*, Editura RAO, București, 2012
46. Morar, Ioan T., *Fake news în epoca de aur. Amintiri și povestiri despre cenzura comunistă*, Editura Polirom, Iași, 2020
47. Neculau, Adrian (coord.), *Viața cotidiană în comunism*, Editura Polirom, Iași, 2004
48. Nemoianu, Virgil, *Postmodernismul și identitățile culturale. Conflicte și coexistență*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2012
49. Osterrieth, Paul, *Copilul și familia*, Editura didactică și pedagogică, București, 1973
50. Pascu, Florentina, *Postmodernismul, o exemplificare*, Editura Aius, 2012
51. Patapievici, Horia-Roman, *Omul recent*, Editura Humanitas, București, 2001
52. Pătrașcu Bușe, Emilia, *Lumea pierdută (Procesul comunismului)*, Editura Humanitas, București, 2003
53. Piaget, Jean, *Judecata morală la copil*, Editura, București, 1976
54. Piaget, Jean, *Reprezentarea lumii la copil*, Editura Cartier Polivalent, 2005
55. Postman, Neil, *The Disappearance of Childhood*, Editura Vintage Books, New York, 1994
56. Ricman, Mara, *Copilăria, pubertatea, adolescența*, Editura Medicală, București, 1988
57. Ricoeur, Paul, *Eseuri de hermeneutică*, Editura Humanitas, București, 2000
58. Ricoeur, Paul, *Memoria, istoria, uitarea*, trad. de Ilie Gyurcsik și Margareta Gyurcsik, Editura Amarcord, Timișoara, 2001
59. Robin Harwood, Scott A. Miller, Ross Vasta, *Psihologia copilului*, trad. de Ioana Manole, Ioana Avădanei și Ioana Aneci, Editura Polirom, Iași, 2010
60. Rudică, Tiberiu, *Psihologia frustrației*, Editura Polirom, Iași, 2006
61. Sartre, Jean-Paul, *Psihologia emoției*, trad. Leonard Gavriliu, Editura Iri, București, 1997
62. Tismăneanu, Vladimir (coord.), *Revoluțiile din 1989. Între trecut și viitor*, trad. de Cristina Petrescu și Dragoș Petrescu. Editura Polirom, Iași, 2005

63. Tournier, Paul, *Personajul și persoana*, trad. de Rodica Bogdan, Editura DECENU.EU, Sânmartin, 2020
64. Wolton, Thierry, *O istorie mondială a comunismului. Încercare de investigație istorică. Cu pumnul de fier. Călăii*, Editura Humanitas, București
65. Zamfirescu, Dan, *Introducere în psihanaliza freudiană și postfreudiană*, Editura Trei, București, 2012
66. Zăpârțan, Leontina, Dumitrescu, Silvia, *Limba română, manual pentru clasa a III-a a școlilor ajutătoare*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980

II. SITOGRAFIE

1. <https://www.digi24.ro/magazin/timp-liber/cultura/digicult-pentru-filip-si-matei-florian-copilaria-a-ramas-definitia-fericirii>
2. <http://dir.upsc.md:8080/xmlui/bitstream/handle/123456789/793/Postmodernism.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
3. <http://liis.ro/~istorie/wp-content/uploads/2014/03/4-Zidurile-Comunismului.pdf>
4. <http://www.bibliaortodoxa.ro/carte.php?id=25&cap=33>
5. <https://adevarul.ro/locale/alexandria/placerile-scolii-comunism-manuale-unice-uniforma-obligatorie-lucru-strung-atelier-munca-patriotica-camp->
6. <https://cimec.ro/Etnografie/Antonescu-dictionar/Dictionar-de-Simboluri-Credinte-Traditionale-Romanesti-l-o.html>
7. <https://cimec.ro/Etnografie/Antonescu-dictionar/Dictionar-de-Simboluri-Credinte-Traditionale-Romanesti-l-o.html>
8. https://comunismulpentrucopii.ro/wp-content/uploads/2022/11/Istoria_Comunismului_pCT.pdf
9. https://comunismulpentrucopii.ro/wp-content/uploads/2022/11/Istoria_Comunismului_pCT.pdf
10. <https://docplayer.fr/185752058-Karl-mannheim-le-probleme-des-generations.html>
11. https://evenimentulistoric.ro/rockul-romanesc-un-melanj-ideologic-si-cultural-intretineret-si-puterea-de-stat.html#google_vignette
12. <https://evz.ro/statuia-nepasarii-la-malul-dunarii-danubia-asteapta-sa-ne-trezim.html>
13. <https://frontieristii.ro/tag/crimele-comunismului/>

14. <https://jurnalul.ro/campaniile-jurnalul/cauza-mortii-libertatea/omagiu-frontieristilor-43856.html>
15. https://matricea.ro/adrian-majuru-de-ce-au-construit-comunistii-apartamentele-fata-n-fata-si-cum-ne-a-schimbata-asta-viata/?fbclid=IwAR0DYbFVH77_dMy6aWvq094yNf1eXe2mb_9iufGGcwKPDiFnF-Iv_Qd1xnI
16. https://revistapolis.ro/438-lpacurar/?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=438-lpacurar
17. <https://ro.historylapse.org/soimii-patriei>
18. https://ro.wikipedia.org/wiki/Cultul_personalit%C4%83%C8%9Bii_lui_Nicolae_Ceau%C8%99escu
19. <https://romania.europalibera.org/a/abdicarea-regelui-mihai-73-de-ani-de-la-instaurarea-republicii-populare-/31025052.html>
20. <https://romania.europalibera.org/a/dun%C4%83rea-grani%C8%9B%C4%83-pentru-fugari-%C3%AEnainte-de-1989-frontieri%C8%99ti-azi-migran%C8%9Bi-/31581825.html>
21. <https://romania.europalibera.org/a/ministrul-pentru-diaspora-9-7-milioane-de-romani-traiesc-in-afara-granitelor-tarii-iar-mai-mult-de-jumatate-sunt-in-diaspora/30073056.html>¹
22. <https://ro-ro.facebook.com/groups/1565156363752586/about>
23. <https://vdocuments.site/abecedar-romania-1982.html>
24. <https://www.click.ro/news/national/salveaza-jucariile-comuniste-de-la-uitare>
25. <https://www.consiliereafilosofica.ro/soren-kierkegaard-2/>
26. <https://www.contributors.ro/canaliile-neru%C8%99inarea-si-restaura%C8%9Bia-apelul-catre-lichele-dupa-un-sfert-de-veac/>
27. <https://www.cotidianul.ro/suntem-veniti-din-anii-50/>
28. <https://www.cuvantul-liber.ro/346034/nedeia-stravechi-obicei-pastoral-al-poporului-roman-i/E>
29. <https://www.digi24.ro/special/campanii-digi24/1989-anul-care-a-schimbata-lumea/arhitectura-ca-unealta-de-propaganda-comunista-cum-a-fost-mutilata-fata-romaniei-dupa-model-sovietic-1164771>
30. <https://www.e-antropolog.ro/2012/09/modernismul-si-postmodernismul-ca-act-mental-cu-exemplificare-in-arhitectura-si-urbanism/>

31. <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/scoala-in-comunism-reguli-de-purtare-pentru-elevi>
32. <https://www.iicmer.ro/victime/>
33. <https://www.literaturadeazi.ro/rubrici/crochiuri-istorice/cantarea-romaniei-9863>
34. <https://www.polirom.ro/carti/-/carte/6393>
35. <https://www.tvmania.ro/cum-si-a-lasat-comunismul-amprenta-pe-chipul-orasului-romanesc-la-digi24-260713>
36. https://www.unitbv.ro/documente/cercetare/doctorat-postdoctorat/sustinere-teza/2019/oanea-oana/Rezumat_Oanea.pdf
37. https://www.unitbv.ro/documente/cercetare/doctorat-postdoctorat/sustinere-teza/2018/radu-tatarus/rezumat_teza_Radu.pdf
38. https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/article/RAPORT%20FINAL_%20CADCR.pdf